

ВЕСІЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ УКРАЇНЦІВ ВОРОНЕЖЧИНИ, КУРЩИНИ ТА БІЛГОРОДЩИНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

В статті на основі архівних матеріалів, автором робиться спроба проаналізувати стан збереження та простежити можливі трансформаційні процеси, які відбулися у весільній обрядовості українців Курщини, Воронежчини та Білгородщини в другій половині ХХ століття.

Ключові слова: весілля, сватання, "могорич", коровай, урочиста реєстрація шлюбу, українці.

На території сучасних Курської, Воронежської та Білгородської областей Російської Федерації, окремі райони яких входять до складу історико-етнографічного регіону Слобожанщина продовжують проживати українці. До них з 1992 року застосовують, найчастіше, термін "українська діаспора"¹. Поряд з цим, в сучасній етнографічній науці, для означення етнічних українських земель використовується термін "маргінальні масиви". Так, І.Мацієвський, до таких масивів відносить "...автохтонне або здавна компактно згруповане населення територій, громадське життя якого через державні або інші (адміністративні, економічні, професійні) перепони певний час проходить поза основним етнічним масивом"².

Поряд з тим, що українці Курщини, Воронежчини та Білгородщини мешкають за межами українського етнічного масиву, їхнє проживання в межах порубіжжя двох країн з дуже близькими і, водночас, з такими різними культурами, як Україна та Росія, спонукає місцеве населення до синтезу і фільтрування іноетнічних традицій³. Сучасний польський дослідник Д.Демський про життя людини у прикордонні говорить так: "Життя людини на пограниччі можна порівняти зі становищем дитини, яка мусить синтезувати риси обох батьків, що живуть то в злагоді між собою, то насилу погоджують різні характери, а інші разом просто ненавидять одне одного"⁴.

Значна частина земель сучасних Воронежчини та Курщини були заселеними ще за часів Київської Русі. В.Сергійчук зауважує, що людиність Курщини "ще за князя Олега підпорядковувалася Києву, виплачуючи йому данину"⁵. Але в результаті татаро-монгольського нашествия край був спустошений. У 30 – 40-х роках XVII ст. в цій місцевості розгорнулося будівництво Білгородської межі, яка мала стати захистом від навал татар, що стало однією з багатьох причин інтенсивного заселення краю⁶. Особливо широкого розмаху набуло освоєння Слобожанщини, до якої входили досліджувані терени, у 50 – 70-х рр. XVII ст. Саме в цей час виникло багато міст і слобід в краю, які будувалися та заселялися вихідцями з Чернігівщини, Полтавщини, Київщини, Волині – Житомира, Луцька, Дубна, Полонного, Заславля, Звягеля; Поділля – Кам'янця, Межибожа, Немирова та інших регіонів України. Окрім українців участь в освоєнні брали і росіяни з сусідніх російських губерній⁷. Поряд з народною колонізацією існувала державна, яку контролювала Московська держава, та монастирська колонізація. Державна колонізаційна політика полягала, головним чином, у регулюванні процесу козацької колонізації земель – надання грамот на володіння певними земельними ділянками, дозволів на будівництво містечок і селищ, видання грамот російським воєводам про порядок прийому та влаштування переселенців. Монастирська колонізація не набула особливого поширення на Слобідській Україні⁸.

В ході поступового освоєння цих земель на території Воронежської області виникли такі українські села як Нова Сотня, Тростянка, Євдаково, Дальня Полубянка, Крива Поляна,

Олександрівка, Комарівка, Білогір'є, Карабут, Колодіжне, Марківка, Курячевка, Сагуни, Березове, Шул'гінка, Білолуцьк, Сергіївка, Хохол-Тростянка, Українська Буйлівка, Черкаське, хутори Великий Прокопець, Малий Прокопець, Український та інші⁹. В Білгородській області українцями були засновані села Архангельське, Березівка, Аннівка, Великомихайлівка, Самойлівка, Фурсин, Глухівка та інші. В Курській області українськими є села Рибінські Буди, Курилівка та багато інших¹⁰.

Упродовж 50 – 70-х років ХХ століття спостерігалось постійне зменшення українського населення на теренах Східної Слобожанщини. Так за переписом населення 1959 року в межах Курщини, Білгородщини та Воронежчини загальна кількість українців становила 260 719 чоловік¹¹, за наступним переписом 1979 року їх кількість зменшилася до 218027 чоловік¹². За переписом 1989 року українців проживало на цих землях 220495 особи¹³.

У статті зроблено спробу з'ясувати ступінь збереження традицій весільного обряду українців переважно на основі архівних матеріалів Інституту етнології та антропології імені М.М.Міклухо-Маклая РАН в Москві.

В радянські часи спостерігався поступовий відхід від народних традицій. Цьому сприяла і державна атеїстична політика в країні, яка багато зробила для їх знищення. Також в регіоні почала зростати кількість національно-змішаних шлюбів, які сприяли природному асимілятивному процесу населення. Не останню роль відіграла в таких тенденціях і міграція сільської молоді в місто тощо.

Появі нових традицій сприяли різні громадські організації, а також різні Комісії по радянських традиціях, які створювались при обласних та районних виконавчих радах. Ці установи займалися розробкою рекомендацій, а часто цілих сценаріїв з проведення весіль, в яких поряд з новими елементами намагалися використовувати частково старі, традиційні обряди¹⁴. Потрібно зауважити, що ці програми, найчастіше використовувалися під час церемонії офіційної реєстрації шлюбу. Однак в тій частині весілля, яка відбувалася в колі сім'ї, такі сценарії використовувалися рідко.

Український традиційний весільний обряд включав в себе три етапи: передвесільний, який складався з кількох частин: сватання, оглядини, заручини, весільний та післявесільний¹⁵.

Одним з перших етапів залишається сватання. Але в другій половині ХХ століття воно втратило свій старовинний зміст, який полягав у отриманні згоди на шлюб батьків нареченої. Його основною метою тепер є знайомство батьків хлопця та дівчини, що вирішили взяти шлюб, обговорення питань, пов'язаних з організацією весілля, матеріальних витрат, що супроводжують цю подію, місця проведення такого визначального сімейного свята, іноді навіть обговорюють, що батьки нареченого і нареченої планують подарувати молодим тощо.

Свататися почали у суботу чи неділю, в другій половині дня. Число людей, які приходили у свати іноді могло досягати 10 – 15 чоловік, так як на таку подію запрошувалися хрещені батьки, дядьки та тітки, іноді навіть двоюрідні сестри та брати. Л.Чижикова відзначає, що в українських селах Воронежської області дівчина раніше й сама часто запрошувала гостей зі свого боку на сватання¹⁶. Батьки дівчини напередодні готували святковий стіл. Свати також не приходили з пустими руками, а несли з собою не лише хлібину, яку обов'язково розрізали і з'їдали за столом (зберігся вияв стародавньої традиції приймати та розрізати хліб, як показ згоди на пропозицію про одруження), а й горілку, закуски, солодощі. В трансформованому вигляді збереглася й поведінка сватів. Все частіше можна було почути просте звернення сватів: "Примите хлеб-соль" або, але рідше, "У вас товар – у нас купець", що було так характерне для Слобожанщини на початку ХХ століття. Поодиноким явищем вже в 1950 – 1980-х роках стало використання звернення до батьків нареченої у формі діалогу про полювання на куницю, голубку тощо. В окремих українських селах (с. Аннівка Корочанського району, Білгородської області), ще в другій половині ХХ століття сватання називали "могорич" під час якого гостей нареченого пригощали батьки нареченої¹⁷. На відміну від росіян, у яких подібна дія під назвою "пропой" продовжує використовуватися у передвесільних заходах. Відбувається російський звичай "пропою" у батьків нареченої, але за рахунок нареченого і в окремих випадках перетворюється на "целую свадьбу" настільки щедро накривається стіл та збільшується кількість гостей (с. Шубне, с. Першино, с. Будище та інші)¹⁸.

У весільній обрядовості регіону в другій половині ХХ століття залишалось багато традицій,

пов'язаних з коровайним обрядом. В більшій частині українських сіл коровай випікали напередодні весілля, як в домі молодого, так і в домі молодої (с. Архангельське, с. Самойлівка, с. Великомихайлівка, с. Глухівка, с. Фурсин Білгородської області, Сергіївка, Сагуни Воронезької області та інші). В окремих селах Білгородської області коровай готували лише в домі дівчини. А в таких селах Должик, Архангельське випікали на весілля і шишки, які під час весілля роздавали гостям. У 60 – 70-х рр. ХХ ст. траплялися випадки, що коровай не випікали зовсім, замінюючи його тортом¹⁹. Але це було скоріше винятком. Обряд випікання короваю у другій половині ХХ ст. вже не був обставлений такою великою кількістю архаїчних елементів, які ще були відомі на початку століття. Обрядовий хліб вже не випікали колективно, так як не запрошували вже найкращих господинь на селі для цього, не виконували обрядових пісень, які колись супроводжували цю церемонію.

Хоча, як відомо, у весільних обрядах українців широко використовували хліб та зерно. Як зазначає російська дослідниця Л.Ларіна, хліб на весіллі відіграв важливу роль, символізуючи багатство, міцний шлюб, продовження роду²⁰. З хлібом в другій половині ХХ ст. ходили сватати, з хлібом зустрічали молодих після реєстрації шлюбу та у домі нареченого, обсипали молодого зерном випроводжаючи за нареченою, насипали зерно молодій у пазуху, щоб була багата та щаслива, обсипали ним молодих випроводжаючи до РАГСу, а також після офіційної реєстрації шлюбу тощо²¹.

Менше значення у 1950 – 1980-х роках надавали передвесільним молодіжним вечорам. Серед українського населення Вороніжчини, Курщини та Білгородщини такі вечори називали "вечорини", які як зазначає В.Борисенко, були "обрядовим відокремленням наречених від несімейної групи молоді і завершенням циклу передшлюбних дій"²². Наречена запрошувала на вечорини своїх подруг, до них приєднувався і наречений з друзями, який приносив спиртні напої, іноді ще й солодощі. В українському селі Архангельське Білгородської області вечорину проводили не в домі нареченої, а у когось з сусідів чи родичів²³. Потрібно зазначити, що святкування вечорин не в хаті батьків нареченої ще наприкінці ХІХ – на початку ХХ століть було характерним для усієї Слобожанщини. В окремих місцевостях, серед українського населення зберігався давній обряд "вити гільце", яке символізувало молодість, щастя, а також прощання нареченої з дівочтвом²⁴. В с. Аннівці подруги нареченої під спів пісень "в'яжуть сосну" – пучечок колосків, який обв'язують червоною стрічкою, встромлюють в бутель і прикрашають квітами, цукерками. В інших селах так прикрашали гілки вишні, сосни, які називали "сад"²⁵.

Важливе місце в другій половині ХХ ст. надавалося посагу молодої та весільним подарункам. Посаг складався не лише з таких обов'язкових за традицією речей, як постільна білизна та рушники, а й по можливості меблі, килими, а також побутова техніка, різний одяг для нареченої. Повсюдно зберігався звичай викупляти придане нареченої, його демонстрація. Як правило, за посагом нареченої приїжджав дружок від нареченого, якого супроводжувало кілька чоловік. Саме він викупляв його за кілька пляшок спиртного та за символічні гроші до п'яти карбованців. В другій половині ХХ ст. замість скрині використовувалося ліжко, диван, на яке складали усі речі, які входили до приданого і перев'язували стрічками і так перевозили до хати нареченого. Разом з таким "поїздом" від нареченої до хати майбутньої свекрухи їхало кілька жінок, обов'язком яких було порозвішувати нові занавіски та штори на вікнах, розстелити скатертину, килим, розкласти постіль. За таку роботу цих жінок мала пригостити родина нареченого. Після цього ввечері, наречена разом з дружкою відносила одяг нареченому, в якому він мав бути на весіллі і який вона купувала за власний кошт. Досить часто у відповідь на це наречений купував весільну сукню нареченій²⁶. Церемонія обміну подарунками між молодими відбувається в останній вечір напередодні весілля, часто замінюючи так молодіжні передвесільні вечори – "вечорини". Бо ще на початку ХХ ст. цей обряд був складовою частиною цих самих "вечорин".

Після передвесільних зустрічей відбувалося саме весілля. В другій половині ХХ ст., у зв'язку з появою двох вихідних днів, його почали призначати на суботу, тоді як в традиційній українській весільній обрядовості, воно відбувалося у неділю.

Рано вранці в день весілля починалися приготування нареченого та нареченої до шлюбу. В домі нареченого готували весільний кортеж, який складався по-можливості з кількох автомобілів, які молодь з боку нареченого прикрашала стрічками, повітряними кульками, лялькою вбрану в спеціально пошите весільне вбрання, та двома сплетеними кільцями²⁷.

Батьки нареченого благословляли його на шлюб іконою на розісланій на полу шубі. Батьки дівчини так само благословляли її. Часто батьки дівчини примовляли при цьому: "Благославляєм тебе, дочечко, святою іконою, хлібом-соллю, щастям, долею"²⁸. Широко у 1950 – 1990-х рр. побутували традиційні весільні чини: дружко, дружка, свашки та свати. Потрібно відзначити, що з весільного обряду практично зникла така дійова особа як світилка. Про участь цієї весільної дійової особи та про її обов'язки під час весілля згадують лише люди похилого віку. Щодо дружки та дружка до них все частіше почали використовувати відповідно терміни "свідетельниця" та "свідок". Їх роль також значно змінилася. Ці два весільні чини почали поступово відігравати значну роль під час цього сімейного свята. Так в обов'язки "свідетельниці" входить допомога нареченій одягти весільну сукню та причепуритися, приймати активну участь у продажі нареченої. Саме вона, як правило, готує різні невеличкі конкурси, які супроводжують викуп нареченої тощо. Свідок також приймає участь у викупі нареченої, вихваляючи при цьому характер, зовнішність та вміння нареченого. Вони усе весілля супроводжують молодих, а також сидять біля них на почесних місцях під час урочистого обіду²⁹.

У багатьох українських селах наречену перед приїздом почету нареченого ховали в одній з кімнат, або навіть у хаті сусідів, де її розшукувала і викупувала свита молодого. Вихід молодих з дому молодої відбувався досить урочисто. Батьки нареченої благословляли молоду пару іконою, виводили їх з хати віником розмітаючи поперед них дорогу до самих автомобілів, а часто навіть стелили куповані вузькі килимки, обсипали зерном та грошима³⁰.

Весільний кортеж в супроводі гостей відправлявся на урочисту реєстрацію шлюбу. Як, відзначає В.Борисенко, ритуал урочистої реєстрації шлюбу у 1970-х роках став "ною важливою частиною" весілля³¹. Вона відбувалася в сільській раді, або в місцевому будинку культури. Саме тут, найчастіше, використовувалися розроблені державними установами сценарії проведення весільних церемоній. Така реєстрація досить органічно вписувалася у весільний обряд. Вона замінила витіснений радянською політикою обряд вінчання в церкві. Бо потрібно відзначити, що вінчання у 1950 – 1990-х роках було рідкісним явищем. Про нього пам'ятали люди старшого покоління. Якщо траплялося, що офіційна реєстрація шлюбу відбувалася раніше, то молоді продовжували жити окремо чекаючи на весілля³². Таке явище свідчило про те, що суспільна думка сільської громади продовжувала мати важливе значення.

На урочисту реєстрацію шлюбу збиралися усі гості разом, як запрошені з боку нареченої, так і ті, що були з боку нареченого. Молодих зустрічав ведучий церемонії з хлібом-сіллю. Після церемонії обміну обручками, молодим при усіх гостях вручали свідоцтво про одруження, вітали, знову обсипали зерном, монетами та цукерками. Молоді танцювали вальс, після цього наречений виносив з клубу наречену до машини на руках. Маємо зазначити те, що під час урочистої реєстрації іноді розрізали коровай, роздаючи його присутнім³³.

Після реєстрації молода пара та молодь, що гуляла на весіллі досить часто їхали покладати квіти до пам'ятника "Невідомому воїну", а також до інших пам'ятників, які були в цій місцевості, робили фото на пам'ять³⁴.

Перший день весілля відбувався в домі молодого. Потрібно відзначити, що святкування в домі молодого було характерним для весільного обряду росіян. Їх зустрічали батьки, іноді мати нареченого під час цього одягала вивернуту навиворіт шубу чи кожух. Дорогу молодим від автомобіля до хати вистилали купованим вузьким килимком, їх знову обсипали зерном, хмелем, солодощами. Хоча зберігалися поодинокі випадки, коли гості молодої святкували весілля в домі її батьків, а гості молодого – у його. Тому після прогулянки молодих зустрічали в домі молодого.

Важливим моментом весільної трапези було обдаровування молодих, яке часто відбувалося на початку святкування в домі нареченого. Дружко розрізав, або розламавав коровай на невеличкі шматочки, а свашки підносили чарку з горілкою чи вином та шматочок короваю гостю. Дружко голосно називав ім'я та по батькові гостя, в цей час останньому підносили чарку з короваєм. Гість мав виголосити своє побажання молодим та піднести подарунок. Молоді увесь цей час мали стоячи дякувати усіх гостей за подарунки. Як було відзначено вище, в деяких українських селах (Зване, Аннівка, Великомихайлівка та інші) родичі молодої не брали участі в святкуванні в домі молодого, тому подарунки молодим вручали лише рідні молодого. Подарунки від своєї родини молода отримувала на наступний день³⁵.

На другий день святкування відбувалося в домі молодої. Хтось з родичів нареченої від імені її батьків запрошував усю рідню молодого та шлюбну пару до них. Іноді вранці молодій приносили сніданок від її матері, що є поширеною українською традицією, яка продовжує побутувати до цього часу. Загалом для другого дня притаманне виконання різних ігрових дій. Ряджені жінки переодягалися в чоловіків, чоловіки – в жінок, при цьому розігруючи різні комічні сценки. В багатьох українських селах тещу з тестем, іноді і свекрів, возили на тачках, обливали водою. На третій день гості, які гуляли на весіллі, приносили курей, варили їх та продовжували гуляти весілля. Весілля завершувалося в домі молодого³⁶.

Отже, як свідчать архівні матеріали, які були зібрані упродовж 1960 – 1980 років співробітниками Інституту етнографії та антропології імені М.М.Міклухо-Маклая РАН в Москві, весільна обрядовість другої половини ХХ ст. формувалася на основі стародавніх та нових обрядів. Так з 1960-х років у весільну обрядовість входить нова церемонія – урочиста реєстрація шлюбу, яка до кінця ХХ століття зайняла одне з головних місць і стала обов'язковою складовою частиною весілля, замінивши при цьому обряд вінчання. Разом з цим, багато традицій весілля продовжили своє функціонування у більш спрощеному варіанті: це збереження короваю на весільному столі, але при цьому більшість обрядодій, які супроводжували його приготування припинили своє існування. Змінилася структура такого передвесільного етапу, як сватання. Воно об'єднало в собі функції розглядин та заручин. Втратили свою урочистість запросини на весілля гостей. Стало популярним запрошувати на весілля, за допомогою розсилання листівок. Спростилися функції весільних чинів. Окремі з них, наприклад, "світилка" практично перестає використовуватися у весільному обряді. Але поряд з цим продовжили побутування обряди пов'язані з благословенням молодих на шлюб, випроможанням молодих до урочистої реєстрації шлюбу, яка замінила обряд вінчання, зустрічі їх після неї тощо.

Загалом, розширення міжетнічних контактів і ріст міжнаціональних шлюбів спонукають до уніфікації особливостей весільного обряду українців. В другій половині ХХ ст. склалася єдина для українців та росіян структура самого весілля на Курщині, Воронежчині та Білгородщині. Так, воно складається з урочистого приїзду нареченого за нареченою, викупу нареченої, урочистої реєстрації шлюбу, поїздки до пам'ятників та фотографування біля них, святкування весілля в домі молодого, та продовження святкового гуляння на наступний день в домі молодої.

¹ Вівчарик М.М. Українці в світі: східна і західна діаспори // Український історичний журнал. – 1993. – №11 – 12. – С.57 – 58.

² Мацієвський І. Наукова та культурницька проблематика маргінальних українських етноісторичних масивів сучасного зарубіжжя // Матеріали до української етнології. – 2002. – Вип.2 (5). – С.153.

³ Павлюк С. Трансформаційні етнокультурні процеси українського порубіжжя: проблема дослідження // Народознавчі зошити. – 2003. – № 3 – 4. – С.386.

⁴ Демський Д. Пограниччя як печворк. Рефлексії з Білорусі // Народна творчість та етнографія. Etnologia polska – Польська етнологія. Спецвипуск. – 2007. – № 1. – С.82.

⁵ Сергійчук В. Етнічні межі і державний кордон України. – Тернопіль, 1996. – С.4.

⁶ Загоровский В.П. Некоторые особенности колонизационного процесса южной окраины России в XVII веке и его периодизация // Труды Воронежского государственного университета. – 1969. – Т. 87. – С.86 – 87.

⁷ Слюсарский А.Г. Социально-экономическое развитие Слобожанщины XVII – XVIII вв. – Харьков, 1964. – С. 88, 90, 94, 110.

⁸ Юркевич В. Еміграція на схід і залюднення Слобожанщини за Б. Хмельницького. – К., 1932. – С.63 – 78.

⁹ Там само. – С.112.

¹⁰ Чижикова Л.Н. Традиции в современной сельской свадьбе русско-украинской этноконтактной зоны // Русские народные традиции и современность. Отв. ред. Т.А.Листова. – М., 1995. – С.89 – 90.

¹¹ Итоги Всесоюзной переписи населения 1959 года. РСФСР. – М., 1963. – С.318.

¹² Всесоюзная перепись населения (национальный состав населения СССР) // Вестник статистики. – 1980. – № 7. – С.57, 59.

¹³ http://www.demoskope.ru/weekly/ssh/rus_nac_89.php&reg=49

- ¹⁴ Угринович Д.М. Обряды. За и против. – М., 1975. – С.128.
- ¹⁵ Борисенко В.К. Традиції та життєдіяльність етносу: на матеріалах святково-обрядової культури українців. – К., 2000. – С.126.
- ¹⁶ Чижикова Л.Н. Особенности этнокультурного развития населения Воронежской области // Советская этнография. – 1984. – №. 3. – С.11.
- ¹⁷ Архив Института этнологии и антропологии имени М.М.Миклухо-Маклая РАН (далі АІЕА) Ф.55 – Материалы Южнорусского отряда Восточнославянской Экспедиции. – Оп.3. – Спр. 1414. – Арк.32; Ф.55. – Оп.3. – Спр.1421. – Арк.11, 13;
- ¹⁸ АІЕА – Ф.55. – Оп. 3. – Спр.1420. – Арк.10, 11, 20, 43; Ф.55. – Оп.3. – Спр.2005. – Арк.25; Ф.55. – Оп.3. – Спр.2006. – Арк.28, 69.
- ¹⁹ АІЕА – Ф.55. – Оп.3. – Спр.1412. – Арк.4; Ф.55. – Оп.3. – Спр.1414. – Арк.42; Ф.55. – Оп.3. – Спр.1417. – Арк. 3; Ф.55. – Оп.3. – Спр.1421. – Арк.12, 14, 50, 80. – Ф.55. – Оп. 3. – Спр.2137. – Арк.13, 16.
- ²⁰ Ларина Л. И. Ритуальный хлеб в курском свадебном обряде // Исследования по лингвофольклористике. – 1994. – Вып. 1. – С.44.
- ²¹ АІЕА – Ф.55. – Оп.3. – Спр.1414. – Арк.360, 417; – Ф.55. – Оп.3. – Спр.1421. – Арк.12, 51, 70, 79. – Ф.55. – Оп.3. – Спр.1428. – Арк.11. – Ф.55. – Оп.3. – Спр.1412. – Арк.4, 66.
- ²² Борисенко В.К. Вказ. праця. – С.144.
- ²³ АІЕА. – Ф.55. – Оп.3. – Спр.2137. – Арк.14.
- ²⁴ Чижикова Л.Н. Традиции в современной сельской свадьбе русско-украинской этноконтактной зоны // Русские народные традиции и современность. Отв. ред. Т.А.Листова. – М., 1995. – С.98.
- ²⁵ АІЕА – Ф.55. – Оп.3. – Спр.1414. – Арк.413; – Ф.55. – Оп.3 – Спр.1421. – Арк.81.
- ²⁶ АІЕА – Ф.55. – Оп.3. – Спр.1412. – Арк.66; – Ф. 55. – Оп. – Спр.1417. – Арк.3; Ф.55. – Оп. 3. – Спр.1421. – Арк.14, 50, 51, 70; Ф.55. – Оп.3. – Спр.2005. – Арк.25, 48.
- ²⁷ АІЕА – Ф.55. – Оп.3. – Спр.1412. – Арк.4, 66, 67, 75; Ф.55. – Оп.3. – Спр.1428. – Арк.23, 44; Ф.55. – Оп.3. – Спр.2005. – Арк.26,32, 50,51,
- ²⁸ АІЕА – Ф.55. – Оп.3. – Спр.1421. – Арк.12, 14.
- ²⁹ АІЕА – Ф.55. – Оп.3. – Спр.1417. – Арк.3; – Ф.55. – Оп.3. – Спр.1428. – Арк.34, 44, 53.
- ³⁰ АІЕА – Ф.55 – Оп.3. – Спр.1412. – Арк.66, 67; – Ф.55. – Оп.3 – Спр.1428. – Арк.51.
- ³¹ Борисенко В.К. Нова весільна обрядовість у сучасному селі (На матеріалах Південно-східних районів України). – К., 1979. – С.48.
- ³² АІЕА – Ф.55. – Оп.3. – Спр.1420. – Арк.45.
- ³³ АІЕА – Ф.55. – Оп.3. – Спр.1412. – Арк.68; – Ф.55. – Оп.3. – Спр.1420. – Арк.10, 11, 33, 42, 43; Ф.55. – Оп.3. – Спр.1428. – Арк.52.
- ³⁴ АІЕА – Ф.55. – Оп.3. – Спр.1412. – Арк.4.
- ³⁵ АІЕА – Ф.55. – Оп. 3. – Спр.1412. – Арк.5, 66; Ф.55. – Оп.3. – Спр.1428. – Арк.45; Ф.55. – Оп.3 – Спр.1420. – Арк.46.
- ³⁶ АІЕА – Ф.55. – Оп.3. – Спр.1412. – Арк.5, 66, 69, 70; Ф.55. – Оп.3. – Спр.1428. – Арк.54.

В статье на основе архивных материалов, автор делает попытку проанализировать состояние сохранности и проследить возможные трансформационные процессы, которые происходили в свадебной обрядности украинцев Курской, Воронежской и Белгородской областей Российской Федерации во второй половине XX века.

Ключевые слова: свадьба, сватанье, "могорыч", каравай, торжественная регистрация брака, украинцы.

In the article on the basis of the archives materials author attempts to analyze state of preservation and retraced a possible transformation processes, which took place in wedding rite of Ukrainians in the second half of the XX th century in Kursk, Voronezh and Belgorod regions.

Key words: wedding, seek in marriage, matrimony, Ukrainians.